

Гребенников В., завідувач науково-методичного відділу
Миколаївський обласний краєзнавчий музей
e-mail: grebennikov.v2017@ukr.net

ВНЕСОК ЮЛІЇ ІВАНІВНИ КОЗУБ В ДОСЛІДЖЕННЯ ОЛЬВІЇ

Юлія Іванівна Козуб народилася 16 серпня 1928 р. Її батько, Іван Гнатович Козуб (1896-1985), був за фахом інженером, але відомий більше як революціонер, український письменник та суспільний діяч. Мати, Віра Спиридонівна Гриша (Козуб), працювала педагогом.

Шлях до майбутнього життя починався складно – у 1935 р. батько був репресований і засланий до ГУЛАГу. У 1936 р. Ю.І. Козуб пішла до середньої школи № 81 м. Москви, де встигла закінчити 5 класів. Друга світова війна застигла Юлію на канікулах у батьків її матері у м. Бориспіль. Після звільнення Києва родина переїхала до цього міста, де Юлія Іванівна у 1948 р. закінчила зі срібною медаллю середню школу № 155, та одразу була прийнята до історичного факультету Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка.

Під час навчання вона була старостою наукового студентського гуртка археології, брала активну участь у роботі наукового студентського товариства та теоретичних конференцій. Після закінчення університету в 1953 р. Ю.І. Козуб отримала диплом з відзнакою за фахом історик-археолог та з першого листопада цього ж року вступила до аспірантури Інституту археології АН УРСР за напрямком «Антична археологія». Одночасно з навчанням у аспірантурі та по її закінченню у 1958 р. Юлія Іванівна приймала активну участь у створенні Київської екскурсійної бази, де працювала лектором-екскурсоводом, а потім у 1958-1959 рр. – лектором у Київському міському відділенні товариства «Знання».

Подальша професійна доля Юлії Іванівни була нерозривно пов'язана з Інститутом археології НАНУ. У 1959 р. вона була призначена на посаду молодшого наукового співробітника відділу скіфо-античної археології. У 1975 р. Юлія Іванівна була переведена на посаду старшого наукового співробітника, а у 1979 р. отримала відповідне наукове звання.

У 1963 р. вона захистила дисертаційну роботу «Некрополь Ольвії V-IV ст. до н. е. як історичне джерело» та отримала ступінь кандидата історичних наук. Монографія «Некрополь Ольвії V-IV ст. до н. е.», що вийшла друком у 1974 р., стала першим після Б.В. Фармаковського фундаментальним дослідженням, присвяченим цій темі. Робота отримала високу оцінку рецензентів та інших дослідників, про що свідчать численні посилання на неї у багатьох виданнях [1].

Зокрема, у монографії були проаналізовані поховальний обряд, типи поховальних споруд та речовий матеріал некрополя класичного періоду. Автор на підставі ретельного аналізу поховальних споруд приходять до висновку, що власно в цей період були сформовані всі основні типи споруд. Ю.І. Козуб упевнено довела, що в V–IV ст. до н. е. ольвійський поховальний обряд мав

характерні грецькі риси, в чому ще раз завдала аргументованій критиці висновки С.І. Капошиної та Т.М. Книпович про скіфський вплив.

Також у монографії міститься класифікація типів столового та кухонного посуду, тари, предметів вбирання та культового призначення, які входили до складу поховального інвентаря. Необхідно зазначити, що дослідниця уточнила й датування поховань розкопаних Б.В. Фармаковським. До спірних можна віднести висновки Ю.І. Козуб щодо часу появи курганів на ольвійському некрополі. Також вона поставила на якісно новий методичний рівень вивчення загальних проблем некрополя Ольвії. Монографія Ю.І. Козуб стала першою ґрунтовною працею такого плану.

У подальших публікаціях Ю.І. Козуб розвиває думку про грецьких характер поховального обряду некрополя Ольвії на всьому протязі його існування. Розглядаючи питання поховальних споруд Ольвії та її округи в архаїчний час, вона приходить до висновку, що некрополі Ольвії, Марицино та о. Березані мають яскраві риси грецького поховального обряду. Проблемам історичної топографії присвячена її ґрунтвна стаття «Историческая топографии некрополя Ольвии» (1984), в якій виділені кордони ділянок некрополя у різні часи його існування, вперше визначені кордони некрополя римського часу, піднята проблема курганного некрополя, локалізовано передмістя Ольвії [2].

Велика кількість тем у цій роботі була розкрита завдяки польовим дослідженням автора. Польові археологічні дослідження Ю.І. Козуб розпочалися у 1951 р. в Ольвії. Ще під час навчання в університеті Юлія Іванівна брала участь у студентській практиці, де була відмічена керівником Ольвійської експедиції член-кор. АН УРСР Л.М. Славіним. Зокрема у нього на кафедрі археології КДУ, вона почала свою наукову діяльність. А після захисту кандидатської дисертації у 1963 р. і до 2006 р. (з невеликими перервами) керувала широкоплановими дослідженнями на некрополі Ольвії. 50 років свого довгого та плідного наукового життя вона присвятила роботам на некрополі та передмісті цієї античної пам'ятки [1].

Планомірні розкопки на некрополі вона почала на двох ділянках – на північ від городища біля гирла Північної балки, та на захід від лінії оборонних споруд, відкритих Б.В. Фармаковським у 1903-04 рр. Північна ділянка дала кілька зруйнованих поховань та комплекс тризни елліністичного часу. Під орудою Ю.І. Козуб працювали співробітники провідних музеїв і засвоювали ази археології кілька поколінь студентів та аспірантів. Так, у 1964 р. на некрополі працювали студенти КДУ Т. Іщук, Е. Якушева, С. Ястребова та ін. В 1973 – аспірант ІА АН УРСР Н. Сон, а у першій половині 70-х років копали співробітники ОАМ В.І. Кузьменко та Е.І. Діамант, студентка О.М. Титова. З 1982 р. на некрополі працювала співробітниця Київського історичного музею М.А. Хомчик. З 1973 р. у складі ольвійської експедиції працювала Папанова В.А. До 1989 р. вона копала під безпосереднім керівництвом Ю.І. Козуб, а потім вже самостійно. З початку XXI ст. з нею працював А.В. Івченко, якій зараз займається розкопками некрополя.

Одне з головних завдань, яке поставила Ю.І. Козуб було виявлення ділянки некрополя перших століть нової ери. Раніше існувала думка, що у римський час не існувало спеціальних ділянок для поховань цього часу. Тому поховання були розкидані по всій території некрополя. У розкопі на захід від оборонних споруд була виявлена ділянка з розташованими компактними групами похованнями римського часу. Тут була вперше використана метода пошарово-квадратних розкопок. Проведення досліджень за цим методом, дозволило виявити побутові комплекси передмістя Ольвії кінця VI–V ст. до н. е. та ритуальні споруди. З 1964 до 1979 рр. тут було знайдено більше 100 поховань II ст. до н. е.— середини III ст. н. е.

У 1982–1988 роках Ю.І. Козуб досліджувала ділянку «Південна» на схилі Заячої балки з метою виявлення південної частини передмістя Ольвії та вивчення межі розповсюдження некрополя римського часу. Результатом цих робіт стало: 1). Дослідження комплексу передмістя Ольвії с землянковою забудовою кінця VI– початку V ст. до н. е.; 2). Уточнення його топографії та щільності заселення; 3). Відкриття некрополя перших століть нової ери; 4). Отримання нових даних, які характеризували поховальний обряд ольвіополітів II ст. до н. е.— III ст. н. е.

У ці ж роки з'являється низка статей Ю.І. Козуб, які характеризують окремі риси ольвійського поховального обряду [2]. У процесі цієї роботи вперше в історії досліджень було археологічно обґрунтовано існування передмістя Ольвії.

Ю.І. Козуб займалася педагогічною діяльністю. У 1970-72-х рр. вона працювала та викладала спеціальний курс «Антична археологія» для студентів 5 курсу історичного факультету КДУ. Юлія Іванівна добре володіла польською та німецькою мовами і три роки керувала практикою з перекладу іноземної літератури, була редактором радіопередач «Пам'ятки України», що транслювалися, зокрема, і на інші держави, була членом бюро секції археологічних пам'яток Республіканського правління охорони пам'яток історії та культури.

У 1985 р. Козуб Ю.І. вийшла на пенсію. Перебуваючи на пенсії, Юлія Іванівна продовжувала свої археологічні дослідження. З 1972 по 2005 рр. вона працювала ще як науковий співробітник Національного історико-археологічного заповідника «Ольвія». Разом з польовими дослідженнями, Ю.І. Козуб багато уваги приділяла своїм особистим архівам, попереднім напрацюванням, писала нові статті. Вона є автором понад 40 наукових праць, серед них одна монографія, про яку вже згадувалося вище.

10 листопада 2016 р. на 89 році Юлія Іванівна Козуб пішла з життя [3]. Її багаторічна праця, це цілий етап досліджень ольвійського некрополя. У цей час було розкопано багато десятків різних поховань від архаїчного часу до римського. Також нею досліджено передмістя Ольвії. Вона залишила після себе кілька учнів, які гідно продовжують її наукові надбання.

Список джерел:

1. До 80-річчя Юлії Іванівни Козуб // Археологія, 2009, № 2, с. 119

2. Папанова В. А. Урочище Сто могил — некрополь Ольвии Понтийской. // К., 2006, с. 60-67.
3. Світлої пам'яті Юлії Іванівни Козуб // Археологія, 2017, № 1, с. 147-148.